

ГЛОСАРІЙ

1. **Аксіодрама** – вид соціодрами, заснований на роботі особистісними цінностями.

2. **Арт-терапія** – метод психотерапії, що використовує для лікування і психокорекції художні прийоми і творчість, такі як малювання, ліплення, музика, фотографія, кінофільми, книги, акторська майстерність, створення історій і багато іншого.

3. **Базисна техніка класичного психоаналізу – метод вільних асоціацій** – полягає у тому, що психолог-аналітик пропонує клієнту висловлювати будь-які припущення, які з'являються у клієнта і відображають його переживання. Вислови можуть вестися у випадковому порядку, вони є спонтанними, мимовільними.

4. **Базисна техніка класичного психоаналізу – метод вільних асоціацій – тлумачення (інтерпретація)** – сновидінь клієнта, яке сам З. Фрейд називав «найкоротшим шляхом в підсвідоме». Під час сну ослабляються «его»-захисні механізми і виявляються приховані від свідомості переживання.

5. **Базисна техніка класичного психоаналізу – метод вільних асоціацій – інтерпретація** є роз'ясненням неясного або прихованого для клієнта значення деяких аспектів його переживання або поведінки. При цьому неусвідомлені феномени стають усвідомленими.

6. **Базисна техніка класичного психоаналізу – метод вільних асоціацій – аналіз опору.** Основні функції цієї техніки – забезпечити усвідомлення клієнтом своїх захисних механізмів і прийняти необхідну конфронтацію по відношенню до них, враховуючи, що саме опір «Его» є головною перешкодою усвідомлення особистісних проблем. Головне правило психоаналітика полягає у використанні для інтерпретації найочевидніших «его»-захисних механізмів. Істотним моментом в аналізі опору є не подолання «Его» (бо психологічний захист необхідний), а саме усвідомлення захисту як психологічного механізму, наосліп діючого там, де, як виявляється, захисна функція вже не потрібна.

7. **Базисна техніка класичного психоаналізу – метод вільних асоціацій – аналіз «неврозу перенесення»** – ключовий момент, оскі-

льки він сприяє усвідомленню фіксацій, що визначають поведінку і переживання клієнта таким чином, що фігура психолога стає як би фантомом, на який накладаються відносини і переживання, пов'язані з емоційними травмами перших років життя клієнта. Значення аналізу перенесення полягає у виявленні справжніх психоемоційних основ, зафіксованих форм поведінки, інтерпретації їх і тим самим допомоги в їх опрацюванні і викоріненні.

8. **Бібліодрама** – жанр психодрами, в основі котрого лежить психодраматичне розігрування біблійних сюжетів, в яких закладені основні архетипічні конфлікти людини.

9. **Близькість** – це вільний від ігор, щирий обмін почуттями, без експлуатації, що виключає отримання певної вигоди.

10. **«Викликані емоційні реакції»**. Поняття фіксує феномен, при якому пред'явлення байдужого для об'єкта умовного стимулу в поєднанні з таким, що викликає страх, безумовним стимулом, викликає також страх при повторних пред'явленнях байдужого умовного стимулу поза страшною ситуацією.

11. **«Генералізація»**. Це поняття відображає феноменологію, що відноситься до стимулу і узагальнення дії. У разі коли відбувається обумовлення стимул-реакція за певних обставин, це обумовлення може перенестися і на подібні стимули за асоціацією конкретної людини, котра сприйняла це обумовлення. Наприклад: дитина засвоїла обумовлення слухняність-добре в ситуації, коли вона була слухняною по відношенню до батьків. Потім генералізувала цей зв'язок і стала слухняною у всіх ситуаціях і з усіма людьми. А тому легко піддається поганому впливу однолітків.

12. **Гештальт** – процес саморегуляції організму веде до формування фігури, або гештальта. Основне значення слова **«гештальт»** можна визначити як патерн, або конфігурацію, – специфічну організацію частин, що складають певне ціле, яке неможливо змінити без його руйнування. Гештальт завершується, тобто втрачає свою значущість, як тільки потреба задоволена. Він відходить на другий план, звільняє місце для формування нового гештальту (фігури).

13. **Глядачі** – учасники групи терапії, що не беруть активної участі в психодрамі, проте теж можуть впливати на протагоніста – критикою, підтримкою, бурхливими оваціями, адже чим пригніченішим той себе

відчуває, тим більше він потребує чужої підтримки. Інколи глядачі можуть самі стати «пацієнтами» цього методу, чужі проблеми сприймаються ніби власні, аналогічні.

14. **«Гра»** – фіксований і неусвідомлюваний стереотип поведінки, в якому особистість прагне уникнути близькості (тобто повноцінного контакту) шляхом маніпулятивної поведінки. Під **іграми** розуміється тривала послідовність дій, що містять **слабкість, пастку, відповідь, удар, розплату, винагороду**. Кожна дія супроводжується певними почуттями. Заради отримання почуттів часто і скоюються дії гри. Кожна дія гри супроводжується погладжуванням, яких на початку гри більше, ніж ударів. Чим далі розвертається гра, тим інтенсивніше стають погладжування і удари, досягаючи максимуму в кінці гри.

15. **Динаміка групова** – це сукупність групових дій і інтеракцій, що виникають в результаті взаємостосунків і взаємодій членів групи, їх діяльності і впливу членів на оточення, і є розвитком або рухом групи в часі.

16. **Директор** – «ведучий» психодрами. Він безпосередньо не бере участі в ній, проте він дає важливі інструкції і коригує хід постановки вже походу її проведення. Може впливати безпосередньо на протагоніста, наприклад жартами та порадами. Якщо протагоніст бере на себе активну роль і починає сам вести психодраму, директор може виконувати пасивну роль або впливати на учасників опосередковано.

17. **Допоміжні (додаткові) «Я»** – «актори» психодрами, люди, що виконують ролі з історії протагоніста. Як вже згадувалось раніше правдивість гри не потрібна, крім того, що ролі можуть бути різні, навіть символічні. Вони розігрують в реальному житті все те, що відбувається у протагоніста в його внутрішньому світі.

18. **Драматерапія** – використання літературних сюжетів, що розігруються на сцені з психотерапевтичною метою.

19. **Злиття** – це невротичний механізм уникнення контакту. Воно виникає тоді, коли індивідум не може диференціювати себе й інших, не може визначити, де закінчується його «Я» і починається «Я» іншої людини. Деякі батьки, які демонструють гіперопіку стосовно своєї дитини, не можуть прийняти навіть думки про передачу їй відповідальності за власне життя, оскільки не поділяють у психологічному плані її та себе.

20. **Емпатія** – особливе ставлення психолога до клієнта, при якому останній сприймається і трактується не через призму інструментальних концепцій, а безпосередньо через позитивне особисте ставлення і схвалення феноменологічного світу клієнта.

21. **Етап корекційного процесу перший – заблокованість внутрішньої комунікації** (відсутні "Я-повідомлення") або повідомлення особистих значень, заперечується наявність проблем, відсутнє бажання до змін.

22. **Етап корекційного процесу другий – стадія самовираження**, коли клієнт починає в атмосфері схвалення привіткривати свої почуття, проблеми, зі всіма своїми обмеженнями і наслідками.

23. **Етап корекційного процесу – третій-четвертий – розвиток процесу саморозкриття і схвалення** себе клієнтом у всій своїй складності, суперечності, обмеженості і незавершеності.

24. **Етап корекційного процесу п'ятий – формування ставлення до свого феноменологічного світу** як до свого, тобто долається відчуженість від свого "Я" і, як наслідок, зростає потреба бути собою.

25. **Етап корекційного процесу шостий – розвиток конгруентності, самоприйняття і відповідальності, встановлення вільної внутрішньої комунікації**. Поведінка і самовідчуття "Я" стають органічними, спонтанними, відбувається інтеграція всього особистого досвіду в єдине ціле.

26. **Етап корекційного процесу сьомий – особистісні зміни**, відвертість собі і оточуючому. Психолог вже стає непотрібним, оскільки досягнута основна мета психокорекційної роботи. Клієнт знаходиться в стані конгруентності з собою і оточуючим середовищем, відкритий новому досвіду, існує реалістичний баланс між «Я» – реальним і «Я» – ідеальним.

27. **«Ефект часткового підкріплення»**. Поняття відображає феномен поведінки, при якому підкріплення, яке є не постійним і виникає непередбачувано, особливо сильно закріплює бажану дію. Саме на цьому психологічному ефекті заснована дія гральних автоматів.

28. **Ізотерапія** – лікувальний вплив засобами образотворчого мистецтва (малювання, ліплення, декоративно-ужиткове мистецтво).

29. **Ігри 1-ої ступені** прийняті в суспільстві, вони не приховуються і не призводять до важких наслідків.

30. **Ігри 2-ої ступені** приховуються, не вітаються суспільством і призводять до ушкодження, який не можна назвати непоправним.

31. **Ігри 3-ої ступені** приховуються, засуджуються, призводять до непоправного ушкодження тому, хто програв.

32. **Ігрова терапія** – різні види організованої ігрової діяльності тощо.

33. **Імаготерапія** – вплив через образ, театралізацію, драматизацію.

34. **Інтроекція** – це тенденція людини привласнювати переконання, установки інших людей без критики, спроб їх замінити й зробити своїми. Усе це гальмує процес формування її власної особистості. Такі люди-«флюгери» зустрічаються дуже часто; сьогодні вони крокують під одними в прапорами, а завтра – під іншими, не помічаючи цих протиріч.

35. **Казкотерапія** – вплив за допомогою казки, бйлин, притч, легенд.

36. **Кінезотерапія** – вплив через поєднання музики і руху.

37. **Корекційна ритміка** – вплив через хореографічні рухи, вправи.

38. **Конгруентність** передбачає міру відповідності між тим, що людина говорить, і тим, що вона переживає. Конгруентність не означає імпульсивну демонстрацію будь-яких почуттів, що промайнули. К. Роджерс характеризує її як здатність "бути справжнім". Готовність керівника до відкритого спілкування, здатність постійно залишатися самим собою є дуже важливою умовою для успіху групової роботи.

39. **Конгруентність** (за К. Роджерсом) **відображає** наступні істотні ознаки поведінки психолога: відповідність між почуттями і змістом висловів; безпосередність поведінки; невідчужденість; інструментальність концепцій; щирість і перебування таким, яким психолог є.

40. **Клієнт** – це нормальна, фізично і психічно здорова людина, в якій в житті виникли проблеми психологічного чи поведінкового характеру.

41. **Клімат психологічний** – одне з ключових понять, оскільки воно концентрує в собі відносини, професійні (особисті) вміння, властивості і розглядається як головна умова позитивного зростання (зміни) особистості в психокорекції. Для Роджерса психологічний клімат включає всю гаму переживань (від найхворобливіших до самих піднесених), справжній прояв яких створює можливість для особистісного зростання. За словами К. Роджерса, психологічний клімат – не панацея і не все вирішує, але він "застосовується до всіх".

42. **Компонент роджеровської психотехніки – вербалізація.** Прийом полягає в переказі психологом повідомлення клієнта. При цьому необхідно використовувати власні слова, уникаючи пояснення, інтерпретацію повідомлення або внесення власного бачення проблем клієнта. Мета такого перефразовування – виділення у вислові клієнта найістотнішого, "гострих кутів". Клієнт також одержує підтвердження тому, що його не тільки слухають, але і чують.

43. **Компонент роджеровської психотехніки – віддзеркалення емоцій.** Суть прийому полягає в назві психологом тих емоцій, які клієнт проявляє під час розповіді про себе, подіях свого життя.

44. **Компонент роджеровської психотехніки – встановлення конгруентності,** або достовірності, означає необхідність правильного символізування психологом його власного досвіду. Під досвідом розуміються як неусвідомлювані події, так і феномени, що представлені в свідомості і відносяться до певного моменту, а не до деякої сукупності минулого досвіду. Відвертість досвіду означає, що кожен стимул (внутрішній або із зовнішнього середовища) не спотворюється захисними механізмами. Форма, колір, звук з навколишнього середовища або сліди пам'яті з минулого – все це цілком доступне для свідомості. Усвідомлення – це символічна репрезентація деякої частини досвіду.

45. **«Контробумовлення».** Поняття відображає дію обумовлення, несумісну з первинною обумовлюючою дією. Так, щодня під час їжі дитини перед нею поміщали кролика, який викликав у дитини страх, на безпечній, але такій, що з кожним днем скорочується відстані. Приємний досвід від споживання їжі стирав поступово неприємний досвід страху перед кроликами. Правда таким чином можна виробити у дитини анорексію у разі, якщо реакція страху буде сильнішою від задоволення процесом їжі.

46. **«Конфлікт».** Під конфліктом в поведінковій психокорекції розуміють суперечність між потребою і пов'язаною з нею сформованою реакцією уникнення. Наприклад, реакція уникнення, пов'язана з придушенням сексуальної потреби, викликає фрустрацію і відчуття самотності. Що б при обумовленні типу «сексуальна потреба – необхідно придушувати» людина не робила, вона стикається з дискомфортом. Або незадоволена сексуальна потреба, або докори сумління чи покарання від соціуму. Тому у даному випадку можна фіксувати конфлікт схеми обумовлення з потребою.

47. **Конфронтація** використовується для того, щоб показати клієнту, що він чогось боїться, уникає, для виділення, відособлення того психічного феномена, який повинен стати предметом аналізу.

48. **Корекція загальна** передбачає заходи загальнокорекційного порядку, що нормалізують спеціальне мікросередовище клієнта, які регулюють психофізичне, емоційне навантаження у відповідності з віковими та індивідуальними можливостями.

49. **Корекція каузальна** (причинна) – спрямована на джерела і причини відхилень. Цей тип корекції більш тривалий у часі, вимагає значних зусиль, але є більш ефективним.

50. **Корекція симптоматична** передбачає короткотривалий вплив з метою зняття гострих симптомів відхилень у розвитку, які заважають перейти до корекції каузального типу.

51. **Корекція спеціальна** – комплекс прийомів, методик і організаційних форм роботи з клієнтом чи групою клієнтів, які є найбільш ефективними для досягнення конкретних задач формування особистості, окремих її властивостей чи психічних функцій, що проявляються у девіантній поведінці і ускладненій адаптації (невпевненість, агресивність, тривожність, аутичність, схильність до стереотипів, конфліктність).

52. **Корекція часткова.** Під частковою розуміють набір психолого-педагогічних дій, що є адаптованими для дитячого і підліткового віку психокоректувальними прийомами і методиками, використовуваними в роботі з дорослими, а також спеціально розробленими системами психокорекційних заходів, заснованих на онтогенетичних формах діяльності, що ведуть для певного віку, рівнях спілкування, способах мислення і саморегуляції.

53. Методика «Виключення» («вимкнення») підкріплюючого стимулу дозволяє перевірити гіпотезу. Проте необхідно мати на увазі, що після видалення підкріплюючого стимулу завжди існує певний період, протягом якого небажана поведінка зростає як по частоті, так і по силі прояву. В цей час дитина «вичавлює» з оточуючих потрібний їй підкріплюючий стимул, а оточуючі не витримують «атаки» і звичайно йдуть їй назустріч. Тому робота в рамках даної методики будується на основі широкого залучення до корекційної роботи найближчого оточення клієнта.

54. Методика «Згасання» («Погашення») Методика служить вирішенню задачі зміни небажаної поведінки і заснована на принципі зникнення позитивно підкріплюваної реакції. Вона аналогічна методиці «Позитивне підкріплення», містить ряд етапів, найважливішим з яких є діагностичний, який має за мету встановити особливості оточення, що підкріплюють небажану поведінку. «Згасання» припускає, що позбавлення клієнта всіх позитивних підкріплень даного небажаного стереотипу поведінки усуне небажану поведінку.

55. Методика «негативної дії». У її основі лежить парадоксальне припущення, що нав'язливої негативної звички можна позбутися, якщо свідомо багато разів повторювати її. Згідно павловському принципу згасання умовний стимул без підкріплення веде до зникнення (згасання) умовного рефлексу.

56. Методика «Контроль стимулу». Методика переслідує цілі навчити клієнта.

57. Методика «Насичення». Методика заснована на тому, що навіть позитивно підкріплювана поведінка має тенденцію до самовиснаження, якщо вона продовжується однотипно впродовж довгого часу (а позитивне підкріплення втрачає свою значимість для клієнта за рахунок звикання).

58. Методика «Оцінка відповідей». Методику називають також методикою «штрафів». Суть її зводиться до зменшення числа позитивних підкріплень за небажану поведінку. Програма складається так, щоб зменшення певних позитивних підкріплень (а в методиці використовується тільки позитивне підкріплення) не могло бути легко замінене іншими позитивними підкріпленнями.

59. **Методика «Позитивне підкріплення».** Поведінка людини спрямовує і формує підкріплюючі стимули, які можуть бути безумовними і набутими (умовні підкріплюючі стимули). Безумовні стимули (їжа, вода, певний рівень сенсорної стимуляції і ін.) викликають вроджені реакції, не залежать від попереднього навчання, і їх підкріплююча сила залежить від періоду депривації і зростає при його збільшенні. Умовні підкріплюючі стимули формуються в процесі навчання і носять в більшості випадків соціальний характер (увага, похвала, ласка, схвалення, визнання, позитивна оцінка, слава тощо).

60. **Методика «Покарання».** Методика полягає у використуванні негативного (аверсивного) стимулу відразу за реакцією, яку необхідно загасити. До *аверсивного обумовлення* вдаються у випадках антисоціальної поведінки або шкідливих для організму звичок (куріння, алкоголізм, переїдання). Цей метод полягає у поєднанні неприємної дії або неприємного стану із ситуацією, яка звичайно приносить задоволення.

61. **Методика «скілл-терапії»** (запропонована Д. Мейхенбаумом) спрямована на розвиток саморегуляції і навичок самоконтролю. Автором була розроблена корекційна програма для зміни поведінки імпульсивних, гіперактивних, неорганізованих школярів.

62. **Методика формування поведінки. «Зчеплення».** Методика аналогічна методиці «шейпінгу» за структурою і зворотньо спрямована по схемі формування бажаної поведінки. Бажаний поведінковий стереотип розглядається як ланцюг окремих поведінкових актів, при цьому кінцевий результат кожного акту є дискримінантним стимулом, запускаючим наступний поведінковий акт.

63. **Методика формування поведінки. «Шейпінг».** Методика застосовується для поетапного моделювання складної поведінки, яка не була раніше властива людині. Складається ланцюжок послідовних кроків, оволодіння якими приводить до кінцевої мети – засвоєння нової програми поведінки.

64. **Методика формування поведінки. «Федінг» (згасання)** – це поступове зменшення величини підкріплюючих стимулів. При достатньо сформованому стереотипі поведінки клієнт повинен реагувати на мінімальне підкріплення звичним чином. «Федінг» широко застосовується в корекційній роботі зі страхами.

65. **Модель корекції загальна** – це система оптимального вікового розвитку особистості в цілому. Вона включає в себе охоронно-стимулюючий режим для дитини, відповідний розподіл навантажень з врахуванням психічного стану, організацію життєдіяльності дитини в школі, в сім'ї та інших групах.

66. **Модель корекції типова** оснований на організації конкретних психокорекційних впливів з використанням різних методів: ігротерапії, сімейної терапії, психореґулюючих тренувань.

67. **Модель корекції індивідуальна** орієнтована на корекцію різних порушень в дитини чи підлітка з врахуванням його індивідуально-типологічних, психологічних особливостей. Це досягається в процесі створення індивідуальних психокорекційних програм, спрямованих на корекцію наявних недоліків з врахуванням індивідуальних факторів.

68. **Модель пояснення причин труднощів в розвитку біологічна** – пояснює етіологію відхилень в розвитку зниженням темпу органічного дозрівання.

69. **Модель пояснення причин труднощів в розвитку діяльності** – ставить основною задачею несформованість провідного типу діяльності і інших, типових для даної вікової стадії видів діяльності.

70. **Модель пояснення причин труднощів в розвитку інтеракційна** – підкреслює значення збоїв і порушень взаємодії між особистістю і середовищем для виникнення проблем розвитку і, зокрема, внаслідок дефіцитарності середовища, сенсорної і соціальної депривації дитини.

71. **Модель пояснення причин труднощів в розвитку медична** – виносить проблеми, труднощі і відхилення в розвитку в область аномального розвитку.

72. **Модель пояснення причин труднощів в розвитку педагогічна** – вбачає причини відхилень в явищах соціальної і педагогічної за-недбаності дитини.

73. **Монодрама** – використання психодрами в індивідуальному консультуванні та психотерапії. Замість інших людей, що мають допомагати грати додаткові «Я», в монодрамі використовуються порожні стільці чи символічні предмети (наприклад, іграшки).

74. **Музикотерапія** – вплив через сприйняття музичних творів.

75. **«Надмірна поведінка»** (рухова, емоційна або розумова) виникає як різновид реакції уникнення, в якій відбувається генералізація дій, що одержали раніше негативне підкріплення або їх заміщення за допомогою спрямованості на інший об'єкт. Наприклад, обпікся на молоці, – дмухаєш на воду. Або у раніше згаданому випадку слухняної дитини, слухняність, що стає причиною шкідливих впливів можна вважати надмірною поведінкою.

76. **«Обумовлення» класичне** (павловське), коли навчання відбувається завдяки підкріплюючому поєднанню стимулів. Стимул зазвичай передуює реакції.

77. **«Обумовлення» оперантне (скіннеровське)**, коли наuczіння відбувається шляхом вибору стимулу, що супроводжується позитивним (на противагу негативному) підкріпленням. Розрізняють також безумовне підкріплення, яке відбувається поза спеціально організованим обумовленням.

78. **Основна роль психотерапевта: технічного експерта** (коментує процеси, які відбуваються в групі, акти поведінки окремих учасників, висловлює міркування і надає інформацію, що допомагає групі рухатися в потрібному напрямку).

79. **Основна роль психотерапевта: еталонного учасника** (у цьому випадку груповий психотерапевт домагається двох основних цілей: демонстрації бажаного й доцільного зразка поведінки та підсилення динаміки соціального наuczіння через досягнення групової незалежності та згуртованості).

80. **«Погашення»** (інакше «згасання»). Це поняття відображає закономірності, пов'язані із зникненням реакцій, викликаних в результаті обумовлення. Можна прослідкувати дію погашення, коли поступово знижуючи неприємний звук при наближенні дитини до тварини, можна реєструвати і згасання викликаної реакції страху. Іншим прикладом може бути феномен, коли напрацьована через обумовлення реакція, яка не отримувала довгий час позитивного підкріплення, теж згасає з часом. Коли процес спеціально організований — доречнішим є термін «погашення», у випадку, коли протікання відбувається природнім чином, без стороннього втручання — доречнішим є термін «згасання».

81. **Позиція «Я благополучний – ти благополучний»** – це позиція повного достатку і схвалення інших. Людина знаходить себе і своє

оточення благополучним. Ця позиція удачливої, здорової особистості. Така людина підтримує добрі відносини з оточуючими, прийнята іншими людьми, чуйна, викликає довіру, довіряє іншим і впевнена в собі. Така людина вміє жити в світі, що змінюється, внутрішньо вільна, уникає конфліктів і не витрачає час на боротьбу з самою собою або з кимось з оточуючих. Людина з такою позицією вважає, що життя кожної людини вартує того, щоб жити і бути щасливим.

82. Позиція «Я неблагополучний – ти неблагополучний». Якщо людина була оточена увагою, теплом і турботою, а потім через якісь життєві обставини ставлення до неї радикально міняється, то вона починає відчувати себе неблагополучною. Оточення також сприймається в негативному світлі.

83. Позиція «Я неблагополучний – ти благополучний». Людина з негативним образом власного «Я» обтяжена подіями, що відбуваються, і приймає на себе вину за них. Вона недостатньо впевнена в собі, не претендує на успіх, низько оцінює свою працю, відмовляється брати на себе ініціативу і відповідальність. Вона відчуває себе повністю залежною від оточуючих, які представляються їй величезними, всесильними, благополучними фігурами.

84. Позиція «Я благополучний – ти неблагополучний». Ця установка гордовитої переваги. Дана фіксована емоційна установка може сформуватися як в ранньому дитинстві, так і в зрілому віці.

85. Позиція неоцінювання означає, що керівникові потрібно утримуватися від власних поглядів і позицій та дотримуватися ціннісного нейтралітету стосовно особистості, до якої виявляєш емпатію. Якщо ведучий дотримуватиметься позиції неоцінювання під час взаємодії з групою, то зможе зрозуміти, чому та чи інша людина опинилася в певному стані або так чи інакше вчинила. Позиція неоцінювання виявляється в голосі, мові тіла, а також за допомогою поглядів, що не виражають ані схвалення, ані осуду.

86. Поле досвіду – те, що потенційно доступне свідомості, сприймана частина внутрішнього світу (використовувані слова, символи, що відображають реальність). Поле досвіду – це "карта" території, якою є реальність. Людина сприймає зовнішню реальність через свій внутрішній світ, через своє поле досвіду, яке може обмежувати її сприйняття реальності (зовнішнього світу).

87. **Прийом корекції відхилень** поведінки у дітей – **«Гіперкорекція»** – ефективний прийом для корекції поведінки дітей і дорослих, що порушують інституційні норми. Суть його в тому, щоб індивід спочатку і негайно відновив зруйнований ним порядок речей, приніс вибачення у зв'язку із своєю неадекватною поведінкою, а потім прийняв на себе додаткові обов'язки по збереженню середовища перебування.

88. **Прийом корекції відхилень** поведінки у дітей – **«Тайм-аут»** – видалення з класу або групи, при якому дитина з поведінкою, що відхиляється, позбавляється можливості одержувати позитивне підкріплення, пов'язане з груповою діяльністю. Прийом видалення ефективний в корекції агресивної деструктивної поведінки у дошкільних закладах.

89. **Прийом корекції відхилень** поведінки у дітей – **«Штраф»** – прийом, широко використовуваний в корекції. Слід тільки точно обговорити ієрархію порушень і розмір відповідного штрафу за порушення.

90. **Принцип корекції «зверху вниз».** Даний принцип, висунутий Л. С. Виготським, розкриває спрямованість корекційної роботи. У центрі уваги психолога стоїть завтрашній день розвитку, а основним змістом корекційної діяльності є *створення «зони найближчого розвитку»* для клієнта (у Л. С. Виготського такими клієнтами виступали діти). Корекція за принципом зверху «вниз» носить випереджаючий характер і будується як психологічна діяльність, спрямованість на формування психологічних новоутворень, де задіяна «зона найближчого розвитку».

91. **Принцип корекції «знизу вгору».** При реалізації цього принципу як основний зміст корекційної роботи розглядаються вправа і тренування вже наявних психологічних здібностей. Цей принцип реалізується в основному прихильниками поведінкового підходу. У їх розумінні корекція поведінки повинна будуватися як підкріплення (позитивне або негативне) вже наявних шаблонів поведінки з метою закріплення соціально-бажаної поведінки і гальмування соціально-небажаної поведінки.

92. **Принцип корекції діяльнісний.** Згідно даному принципу основним напрямом корекційної роботи є *цілеспрямоване формування узагальнених способів орієнтування клієнта в різних сферах наочної діяльності, міжособистісних взаємодій, кінець кінцем в соціальній ситуації розвитку.*

93. **Принцип нормативного розвитку.** Нормативність розвитку – це послідовність зміни вікових особливостей, вікових стадій онтогене-

тичного розвитку. Цей принцип вказує на особливості соціальної ситуації розвитку, відповідність розвитку віковим нормам за рівнем провідної діяльності і за рівнем сформованості психологічних новоутворень.

94. **Принцип системності розвитку психологічної діяльності.** Цей принцип задає необхідність обліку в корекційній роботі профілактичних і розвиваючих задач. Системність цих задач відображає взаємозв'язану різних сторін особистості і гетерохронність (тобто нерівномірність) їх розвитку. Через системність будови психіки, свідомості і діяльності особистості всі аспекти її розвитку взаємозв'язані і взаємообумовлені.

95. **Принцип єдності діагностики і корекції** відображає цілісність процесу надання психологічної допомоги як особливого виду практичної діяльності психолога.

96. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм – принцип системності корекційних, профілактичних і розвивальних задач** відбиває взаємозв'язок розвитку різних сторін особистості дитини і гетерохронність (нерівномірність) їхнього розвитку.

97. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм – єдності діагностики і корекції** відображає цілісність процесу надання психологічної допомоги.

98. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм – принцип пріоритетності корекції каузального типу** означає, що пріоритетною метою проведення корекційних заходів повинно стати усунення причин труднощів і відхилень у розвитку дитини.

99. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм – діяльнісний принцип корекції** визначає тактику проведення корекційної роботи через організацію активної діяльності дитини, у ході якої створюється необхідна основа для позитивних зрушень у розвитку її особистості. Корекційний вплив завжди здійснюється в контексті тієї чи іншої діяльності дитини.

100. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм** – принцип урахування віково-психологічних та індивідуальних особливостей узго-джує вимоги відповідності психічного й особистісного розвитку дитини віковій нормі і визнання факту унікальності і неповторності конкретної особистості. Нормативність розвитку слід розуміти як послідовність зміни вікових періодів, стадій онтогенетичного розвитку.

101. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм** – принцип комплексності методів психологічного впливу закріплює необхідність використання всього розмаїття методів, технік і прийомів з арсеналу практичної психології.

102. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм** – принцип активного залучення найближчого соціального оточення до участі в корекційній програмі визначається найважливішою роллю людей з найближчого кола спілкування в психічному розвитку дитини.

103. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм** – принцип опори на різні рівні організації психічних процесів визначає необхідність спира-ння на більш розвинуті психічні процеси і використання методів ко-рекції, що активізують інтелектуальний і перцептивний розвиток. У ди-тячому віці розвиток довільних процесів недостатній, водночас ми-мовільні процеси можуть стати основою для формування довільності в її різних формах.

104. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм** – принцип програ-мованого навчання передбачає розробку дитиною програм, що скла-даються з ряду послідовних операцій, виконання яких – спочатку з пси-хологом, а потім самостійно – приводить до формування в неї необхід-них умінь і дій.

105. **Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм** – принцип зростан-ня складності полягає в тому, що кожне завдання повинне проходити ряд етапів від простого до складного. Формальні труднощі матеріалу не завжди збігаються з його психологічною складністю. Рівень труднощів

повинен бути доступним конкретній дитині. Це дозволяє підтримувати інтерес до корекційної роботи і дає можливість відчувати радість подолання.

106. Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм – принцип врахування обсягу і ступеня різноманітності матеріалу. Під час реалізації корекційної програми необхідно переходити до нового матеріалу тільки після відносної сформованості того чи іншого уміння. Урізноманітнювати матеріал і збільшувати його обсяг необхідно строго поступово.

107. Принцип проведення корекційно-розвивальної роботи і складання корекційно-розвивальних програм – принцип врахування емоційної складності матеріалу. Цей принцип вимагає, щоб проведені ігри, заняття, вправи, пропонований матеріал створювали сприятливе емоційне тло, стимулювали позитивні емоції. Корекційні заняття обов'язково повинні завершуватися на позитивному емоційному тлі.

108. Принцип тренінгу – активності – ґрунтується на визначеній закономірності про засвоєння людиною 10% інформації, що сприймається на слух, 50% інформації, сприйнятої зором, і 90% інформації, яка отримується під час самостійної діяльності.

109. Програма корекційна вільна психолог складає самостійно, визначаючи цілі і задачі етапів корекції, продумувавши хід зустрічей, намічавши орієнтири результату досягнень для переходу до наступних етапів психокорекції.

110. Програма корекційна стандартизована чітко розписані етапи корекції, необхідні матеріали, вимоги, що пред'являються до учасників даної програми. Перед початком здійснення коректувальних заходів психолог повинен перевірити можливості реалізації всіх етапів програми, наявність необхідних матеріалів, відповідність можливостей, що пред'являються до учасників даної програми.

111. Проекція – пряма протилежність інтроекції, тобто тенденція перекладати відповідальність за процеси, які відбуваються всередині «Я», на оточуючий світ.

112. **Проекції форма – дзеркальна** проекція, в якій суб'єкт знаходить в іншому або образі іншого характерні риси які він розглядає як свої або хотів би їх мати.

113. **Проекції форма – проекція катарсису**, в якій суб'єкт приписує іншому або образу іншого характерні для самого себе риси, від яких він відмовляється, не визнаючи їх власними, і від яких він звільняється, приписуючи їх іншому.

114. **Проекції форма – додаткові** проекції, в яких суб'єкт виявляє або приписує іншому або образу іншого характерні риси, які дозволяють йому тим самим виправдовувати свої власні.

115. **Протагоніст** – так би мовити «головний герой» психодрами, йому не потрібно грати роль, варто бути лише самим собою, розповідати свою історію, яку одразу ж будуть грати. Цей вид психотерапії спрямований на одну людину, на допомогу їй, в той час, як групова психодрама спрямована на вирішення міжособистісних групових конфліктів. Тому психодрама застосовується навіть в робочих колективах.

116. **Психоаналіз** – це система заходів, яка може тривати довгі роки, перш ніж стан клієнта покращає, і він буде здатний реалістично управляти власним життям. Відзначають, що найбільших успіхів з його допомогою можна добитися у осіб у віці від 15 до 50 років, які володіють високим інтелектом і їх проблеми мають швидше невротичну, ніж психотичну природу.

117. **Психоаналізу перша стадія** – пошук хворобливого вогнища (його згадка). На цій стадії використовують методи асоціацій, спостереження за поведінкою людини, вивчення гумору, обмовок, описок людини. Стадія закінчується виявленням цього вогнища.

118. **Психоаналізу друга стадія** – розкриття вогнища збудження, його вербалізація. Людина виговорюється, розказує психологу про свої переживання і їх джерела. Це дуже хворобливий процес, оскільки людина як би наново переживає і страждає, при цьому дуже часто формується негативне і агресивне ставлення до психолога. Стадія вважається закінченою після того, як людина все розповіла і почала поступово заспокоюватися.

119. **Психоаналізу третя стадія** – переоцінка значущості подій, прихованих в хворобливому вогнищі, так зване «переклеювання ярли-

ків». Наприклад, з «ворога» в «неприємну людину», з «подруги» в «знайому» і т.д. На цій стадії особливе значення має уважне і дбайливе ставлення психолога до клієнта, допомога клієнту в зміні його системи установок.

120. Психоаналізу четверта стадія – емоційне забарвлення нової системи установок, головним чином позитивне, спокійне. Здійснюється поступовий перехід від любові до байдужості, від агресивності до байдужості.

121. Психоаналізу п'ята стадія – забуває, ліквідація вогнища збудження. Частіше всього ця стадія проходить природним чином як продовження роботи з психологом на попередніх стадіях.

122. Психодрама в освіті – синтез психодрами і педагогіки, використання імпровізаційних рольових ігор у навчальному процесі. Воно підходить для всіх вікових груп, починаючи з дитячого садка і закінчуючи післявузівським навчанням.

123. Психодрама театральна – синтез театру і психодрами. Колись до цього напрямку відносили плейбек-театр, але на відміну від психодраматичних практик, він має зовсім іншу мету, умови проведення та незалежну історію.

124. Психодрами техніка – подання самого себе (самопрезентація) – серія коротких рольових дій, в яких протагоніст зображає самого себе або когось дуже важливого для себе.

125. Психодрами техніка – виконання ролі. Гра допоміжних осіб. Вони грають тих, із ким взаємодіє протагоніст, зображуючи тварин, предмети й поняття, які впливають на протагоніста. Це акт прийняття ролі когось іншого – роль якоїсь людини, що живе або померла, реальної або вигаданої; а також – роль частини тіла (наприклад, серця), роль тварини (наприклад, домашньої), роль неживого об'єкта (наприклад, якогось сувеніра) і навіть роль уявлення або поняття, такого, як час, пологи, смерть.

126. Психодрами техніка – техніка дзеркала здійснюється допоміжною особою, яка виконує роль протагоніста впродовж короткого часу, а протагоніст спостерігає за нею, відійшовши з простору дій, віддалившись з простору дії. Основне завдання допоміжної особи – скопіювати поведінку протагоніста, бути «психологічним дзеркалом». Але

іноді буває необхідно перебільшити окремі риси поведінки протагоніста. Тут потрібна інтуїція, розсудливість.

127. Психодрами техніка – діалог. Зображення в рольових іграх взаємовідносин між реальними людьми (наприклад, в сімейній психотерапії). Допоміжні особи – це ті самі люди, з ким протагоніст взаємодіє в реальному житті. Ролі, що виконуються допоміжними особами в техніці діалогу, – їх власні, а не чийсь ще ролі. Кожен грає самого себе, це стосується і протагоніста, і допоміжних осіб.

128. Психодрами техніка – дублювання. Застосування цієї техніки дозволяє допоміжній особі грати, дублюючи роль протагоніста, прагнучи стати його «психологічним двійником», бути його внутрішнім голосом, свідомістю, виражати його почуття, виявляти таємні думки й судження, допомагати висловлювати їх повно і відкрито.

129. Психодрами техніка – монолог. Протагоніст уголос (але при цьому інтимно) радиться із самим собою. Техніка може виглядати як коментування своїх дій у рольових іграх усередині сцени, перед її початком або в кінці.

130. Психодрами техніка – обмін ролями. Два учасники міняються місцями – так, що А стає Б, а Б стає А. Кожний переймає пози, манери, душевний і психологічний стан іншого. Два учасники міняються місцями фізично, кожен переймає позу, манери, душевний і психологічний стан іншого. У контексті психотерапії в обміні ролями завжди бере участь головний герой. Він тимчасово стає допоміжною особою, а останній грає роль протагоніста на термін, визначений цим обміном ролей.

131. Психодрами техніка – репліка в сторону – протагоніст повертає голову в бік, протилежний від допоміжної особи, прикриває рот рукою з того боку, де знаходиться допоміжна особа, потім вголос говорить, що він дійсно думає, відчуває або збирається робити. При цьому допоміжна особа продовжує діяти, ніби вона не чула, що було сказано в сторону. Розглядається ситуація рольової гри, в якій протагоніст спілкується з допоміжною особою і говорить вголос, що він дійсно думає, відчуває або буде робити.

132. Психодрами техніка – техніка порожнього стільця. Протагоніст у цій техніці взаємодіє з кимось або чимось уявним, за допомо-

гою одного або декількох порожніх стільців. Стільці замінюють відсутніх осіб, предмети або явища тощо.

133. **Психокорекція** – це один з видів надання психологічної допомоги. Її здійснює психолог чи психотерапевт, який має базову психологічну освіту. Корекція дослівно означає «виправлення», «внесення поправок» і стосується тих психологічних феноменів, які є нефункціональними чи перешкоджають психологічному розвитку та функціонуванню.

134. **Психокорекція** – це система дій, спрямованих на виправлення недоліків емоційного, інтелектуального та поведінкового аспектів особистості за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу. Це – психозаміна усталених характеристик суб'єкта, стабілізованих у процесі життєдіяльності, що має на меті актуалізацію внутрішнього потенціалу «Я» суб'єкта; шлях аналізу цілісних явищ психіки в єдності свідомого і несвідомого аспектів психіки суб'єкта.

135. **Психокорекція** – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини з допомогою спеціальних заходів психологічного впливу.

136. **Психокорекція** – це сукупність прикладних психологічних знань, умінь і навичок, пов'язаних з наданням людині практичної психологічної допомоги у виправленні її психології або поведінки.

137. **Психокорекція** – це зміна певних усталених характеристик. Тому дітей потрібно виховувати, а світогляд й поведінку дорослих – за потреби коригувати. Важливо не втрачати гуманістичної орієнтації на конструктивні (позитивні) засади (потенціал) людського «Я», що суперечить настановам психологічної служби, викладеним у Положенні: зосереджувати увагу на відхиленнях, кризових явищах та девіантній поведінці. Предметом дослідження гуманістичної психології є норма.

138. **«Реакція уникання»**. Дане поняття характеризує явище зникнення емоцій страху, коли суб'єкт навчається уникати дії страшного для нього стимулу. Наприклад сором'язлива дитина стає, як їй здається, щасливішою, коли замість того, щоб спілкуватися з однолітками починає любити гратися на комп'ютері чи читати книжки і вже не має часу на неприємну діяльність.

139. **Ретрофлексія** – це захисний механізм, пов'язаний з формуванням ставлення до самого себе як до стороннього об'єкта, він має два типи процесів: суб'єкт робить самому собі те, що він хотів би зробити іншим, суб'єкт робить собі самому те, що він хотів би, щоб зробили йому інші.

140. **Роль експерта** (за К. Рудестамом) керівник групи реалізує через коментування групових процесів, поведінки окремих учасників або групи в цілому. Його коментарі допомагають учасникам об'єктивно оцінити свою поведінку, наочно побачити, як вона діє на інших, і, зрештою, побачити, як вона впливає на зміст їхнього образу «Я» та на обставини, які склалися. Однак керівникові не варто надто захоплюватися роллю експерта, оскільки це веде до гальмування групових процесів.

141. **Роль каталізатора** (за К. Рудестамом) сприяє розвитку подій. Керівник-каталізатор використовує своє уміння діяти в міжособистісному спілкуванні в теплій, щирій і емпатійній манері, створювати в групі позитивний зворотний зв'язок й проявляти здатність швидко реагувати на ситуації, що виникають.

142. **Роль диригента групової поведінки** (за К. Рудестамом), керівник намагається полегшити групі розв'язання проблем і досягнення мети. Майстерність диригента полягає в регулюванні можливих варіантів внутрішньогрупової поведінки, в підтримці намірів учасників дослідити проблеми й обговорити думки й почуття, що виникають у них, у захисті учасників від впливу небажаних для певної групи форм поведінки й вирівнюванні внесків учасників до групової взаємодії. Керівник регулює рівень приватності, яка за певних умов може бути корисною в навчанні.

143. **Роль зразкового учасника** (за К. Рудестамом). Залежно від групового методу керівник проводить чітку межу між перебуванням у групі та за її межами. Активна участь і допомога керівника дає членам групи можливість відчути повагу й піклування. Саме щирість і автентичність при саморозкритті й втручанні до групової ситуації опосередковано дають можливість членам групи спостерігати високий рівень міжособистісного функціонування й навчатися йому.

144. **«Самість»** – центральне поняття в концепції К. Роджерса. «Самість» – це цілісність, що включає тілесний (на рівні організму) і символічний, духовний (на рівні свідомості) досвід. За К. Роджерсом,

коли всі переживання асимілюються по відношенню до «самості» і стають частиною її структури, з'являється тенденція до зменшення того, що можна назвати самосвідомістю.

145. **Соціодрама і соціометрія** – робота з темами, загальними для групи. Соціодрама інколи вважається самостійним видом практики, а інколи різновидом психодрами. Соціодрама дуже зручна для допомоги врегулювання конфліктних відносин (наприклад, міжетнічних чи релігійних).

146. **Соціометрія** – це ефективний метод дослідження соціальних груп: їх структури, динаміки.

147. **Соціодрама** – метод дії, суспільно-політична гра, що полягає у драматургічному моделюванні проблемних соціальних ситуацій з метою зниження соціальної напруженості та групового протистояння, розв'язання міжгрупових конфліктів, подолання наслідків колективних травм та вирішення інших соціальних завдань.

148. **Сцена** – теж досить важлива деталь у психодрамі – будь-яке широке приміщення, в якому б допоміжні «Я» могли вільно переміщатись. В Біконі Морено облаштував складний сценічний майданчик для кількох рівнів гри психодрами.

149. **Т-група (група навчання)** – мала група, створювана для навчання базовим міжособистісним умінням: уміння розпізнавати і оцінювати індивідуальні, групові, міжособистісні проблеми; комунікативні вміння, розвиток самопізнання.

150. **Тенденція до самоактуалізації** – один з фундаментальних аспектів людської природи, розуміється як рух до реалістичнішого функціонування.

151. **Терапія анімаційна** – сучасна технологія соціальної реабілітації з метою зміни поведінки, міжособистісних і колективних відносин, в процесі якої відбувається, з одного боку, «розблокування» громадських зв'язків і встановлення теплих, довірливих відносин, з іншого – навчання та оволодіння навиками позитивного мислення, естетики і поетики.

152. **Терапія глиною (ліплення)** – є видом арт-терапії, дуже цікавим та дієвим для відновлення балансу і гармонії людини. Цей вид арт-терапії може бути застосований і для дорослих і для дітей від 4-х років.

Глиноterapia допомагає у вирішенні найрізноманітніших питань: тривога, страхи, занепокоєння, стрес, депресія, загалом проблем, яких людина хоче позбавитись.

153. Терапія ігрова – метод психотерапевтичної дії на дітей і дорослих з використанням гри. У основі різних методик, описуваних цим поняттям, лежить визнання того, що гра робить сильний вплив на розвиток особистості.

154. Терапія казкою – суть цього методу у створенні особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дозволяє дитині вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами. Це один із ефективних методів роботи з учнями початкових класів, які зазнають тих чи інших емоційних та поведінкових труднощів.

155. Терапія кіно – це перегляд популярних художніх кінофільмів з обговоренням у подальшому в групі, – творчий процес самопізнання в комфортній атмосфері. Одна й та ж подія інтерпретується людьми по-різному, а інколи і протилежно.

156. Терапія лялькою – використовує, як основний, прийом корекційного впливу ляльки, яка є проміжним об'єктом у взаємодії дитини і дорослого.

157. Терапія музична представляє метод, що використовує музику в якості засобів корекції емоційних відхилень, страхів, рухових і мовних порушень, психосоматичних захворювань, відхилень у поведінці. Існують «лікувальні» каталоги музики.

158. Терапія орігамі – конструювання різноманітних паперових фігурок шляхом складання квадрата без вирізання та склеювання – все ширше інтегрується у світову культуру і науку, стає предметом досліджень фахівців таких галузей, як конструювання, архітектура, математика, технічний дизайн, педагогіка, практична психологія та арт-терапія.

159. Терапія піскова – це робота з піском, це унікальна можливість досліджувати свій внутрішній світ з допомогою безлічі мініатюрних фігурок, певної кількості піску – і відчуття волі та безпеки самовираження, яке виливається у спілкування з психологом.

160. Терапія танцювальна – це один з сучасних методів психотерапії, який використовує рух і танець для подальшої емоційної, пізнавальної, фізичної та соціальної інтеграції особистості. Виникла в 40-

их роках 20 ст., засновниця – Меріан Чейс. ТРТ використовується у цілому світі для людей різного віку. ТРТ не передбачає вивчення певних рухів.

161. Терапія танцювальна – танцювально-рухова терапія (ТРТ) – метод психотерапії, що відносять до категорії арт-терапії, в якому тіло є інструментом, а рух – процесом, що допомагає клієнтам пережити, розпізнати і виявити свої почуття і конфлікти.

162. Терапія фото – це своєрідний засіб самовираження, самопізнання, соціалізації та емоційно-чуттєвого виховання людини. Фототерапія передбачає роботу з готовим матеріалом або створення оригінальних авторських знімків. Це: самопрезентація людини – представлення себе у певному образі реальній або уявній аудиторії; своєрідний міні-спектакль; інструмент для дослідження тілесного образу «Я».

163. Технології психокорекційні – це сукупність знань про способи і засоби проведення психокорекційного процесу.

164. Турбота – традиційний термін екзистенціалізму – в концепції Роджерса має виражений відтінок безумовного схвалення клієнта таким, який він є, причому саме співчутливого схвалення з вираженою готовністю відгукнутися на актуальний стан клієнта і з перспективою бачення особистісного потенціалу клієнта.

165. Форма визначення цілей корекції негативна є описом поведінки діяльності, особових особливостей, які повинні бути усунені, описом того, чого не повинно бути.

166. Форма представлення корекційних цілей позитивна – навпаки, включає опис тих форм поведінки, діяльності, структур особистості і пізнавальних здібностей, які повинні бути сформовані у клієнта. Позитивна форма визначення цілей корекції змістовно задає орієнтири для точок зростання індивіда, розкриває поле для продуктивного самовираження особистості і тим самим створює умови для постановки особистістю в подальшій перспективі цілей саморозвитку.

167. Функція керівника СПТ – аналітична – полягає в тому, що керівник узагальнює й коментує те, що відбувається в групі.

168. Функція керівника СПТ – експертна – полягає в тому, що керівник допомагає учасникам об'єктивно оцінювати свою поведінку, наочно побачити, як вона діє на інших. Експертиза може здійснюватися

через подання інформації про проблему й аналіз того, що відбувається.

169. **Функція керівника СПТ – керівна** – керівна роль ведучого розглядалася в різних аспектах.

170. **Функція керівника СПТ – посередницька** – полягає в організації групових процесів. Тоді, коли група переживає труднощі в процесі розвитку, керівник може втрутитися, використовуючи методи психологічного впливу. Ведучий використовує також своє вміння діяти в міжособистісному спілкуванні в довірливій манері, створювати в групі ефективну комунікацію, швидко реагувати на ситуації, які виникають.

171. **Функція керівника СПТ – ведучий як зразок поведінки для учасників.** Наслідування ведучого, особливо на початкових етапах, неминуче. Саме тому консультант повинен надати учасникам таку можливість. Він щирий у вираженні своїх почуттів, активний, бере участь у процедурах разом із групою.

172. **Функція керівництва групою – емоційна стимуляція** – керівник спонукає учасників засумніватися в адекватності їхньої поведінки, вступає в конфронтацію, активно моделює ситуацію шляхом особистого ризику і високого рівня саморозкриття.

173. **Функція керівництва групою – піклування** – керівник надає підтримку, виражає симпатію, хвалить, захищає, виражає доброзичливість, прийняття, щирість і зацікавленість.

174. **Функція керівництва групою – надання сенсу** – керівник пояснює, роз'яснює, інтерпретує, забезпечує учасників когнітивною структурою, необхідною для зміни, переводить почуття й особистий досвід учасників до сфери ідей.

175. **Федінг (згасання)** – це поступове зменшення величини підкріплювальних стимулів

176. **Функція керівництва групою – виконавча функція** – керівник встановлює межі, правила, норми, цілі, розподіляє час, задає темп, зупиняє, примушує, пропонує процедури.

177. **Цінності умовні** – це своєрідні фільтри, що породжують неконгруентність, тобто розрив між «самістю» і уявленням про «самість», заперечення деяких сторін себе. Створюється замкнутий круг: кожен досвід неконгруентності між «самістю» і реальністю веде до підвищен-

ня вразливості, посиленню внутрішніх захистів, відрізуючих досвід і створюючих нові причини для неконгруентності. Коли ці захисти не спрацьовують, виникає тривожність.

178. **Шерінг** – це особливий вид розмови в колі, в якій прийнято говорити про свої почуття, викликані психодраматичною дією, і ділитися своїми історіями, спогадами. Його мета – усвідомлення почуттів, внутрішніх процесів, аналізування та закріплення досвіду, постановка цілей на майбутнє. Відбувається після вправи або на початку / наприкінці тренувального дня.

179. **«Я-реальне»** – система уявлень про саму себе, яка формується на основі досвіду спілкування людини з іншими і їх поведінки по відношенню до неї і змінюється відповідно до виникаючих перед нею ситуацій і її власних дій в них.

180. **«Я-ідеальне»** – уявлення про себе як про ідеал, про таке, яким би людині хотілося стати в результаті реалізації своїх можливостей.

181. **Я-концепція** – цілісна, відносно стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлена, пережита неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує свою взаємодію з іншими людьми і ставиться до себе. Містить когнітивний, емоційний і оцінково-вольовий компоненти.